

**TURUN
YLIOPISTO**

Sammakkomiehiä rajalle

Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan alkuvaiheet 1950-luvulla

Poliittisen historian
kandidaatintutkielma

Laatija:
Tapio Nurminen

9.12.2024
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä: Tapio Nurminen

Otsikko: Sammakkomiehiä rajalle – Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan alkuvaiheet 1950-luvulla

Sivumäärä: 35 sivua

Päivämäärä: 9.12.2024

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan historiallista kehitystä ja käynnistämistä. Rajavartiolaitoksen sukellustoiminta alkoi Suomessa 1950-luvun jälkipuoliskolla, mutta sen juuret ulottuvat syvemmälle viranomaistoiminnan ja sotilassukeltamisen historiaan. Vaikka ammattisukeltamisella on pitkä historia niin maailmanlaajuisesti kuin Suomessa, Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan historiaa ja sen aloittamista ei ole tutkittu aiemmin.

Tutkimuksen päätavoitteena on selvittää, miksi ja miten sukellustoiminta aloitettiin Rajavartiolaitoksessa sekä millainen oli toiminnan varhainen tehtäväkenttä. Tutkimus tarkastelee, kuinka sukeltaminen vakiintui osaksi Rajavartiolaitoksen toimintaa 1950-luvun lopulla.

Tutkimuksen lähteinä on käytetty arkistomateriaaleja, tutkimuskirjallisuutta sekä ensimmäisten sukeltajien haastatteluja. Lisäksi työ tarkastelee viranomaissukelluksen yleistä historiaa Suomessa ja vertailee Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan käynnistämistä muihin organisaatioihin, kuten Merivoimiin ja pelastuslaitoksiin. Sukellustoiminnan käynnistäminen kytkeytyy laajempaan kylmän sodan aikaiseen geopoliittiseen ja turvallisuuspoliittiseen kehukseen.

Keskeiset tulokset osoittavat, että sukellustoiminnan käynnistäminen Rajavartiolaitoksessa perustui käytännön tarpeisiin, kuten rajavalvontaan, salakuljetuksen torjuntaan ja meriturvallisuuden ylläpitoon. Sukellustoiminta kehittyi vuosien mittaan erottamattomaksi osaksi Rajavartiolaitoksen tehtäväkenttää, ja se nivoutui osaksi Suomen turvallisuusjärjestelmän kokonaisuutta.

Tutkimus lisää ymmärrystä vedenalaisen toiminnan merkityksestä valtion viranomaisissa ja korostaa sukellustoiminnan monipuolisuutta niin rauhanajan kuin kriisitilanteidenkin näkökulmasta. Tutkielma tuo ensimmäistä kertaa Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan alkuvaiheet osaksi historian tutkimusta sekä lisää ymmärrystä vedenalaisen toiminnan historiallisesta merkityksestä Suomessa.

Avainsanat: Rajavartiolaitos, sukellustoiminta, Merivoimat, Puolustusvoimat, sukellus, maanpuolustus, meripelastus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Aiempi tutkimus ja lähteet	5
1.2	Tutkimusmenetelmä	8
1.3	Terminologia	9
2	Sukeltaminen viranomaistoimintana	11
3	Kisälleistä sammakkomiehiksi	16
3.1	Turvallisuuspoliittinen tilanne rajalla	18
3.2	Ensimmäiset Rajavartiolaitoksen sammakkomiehet	22
4	Sukeltamisen tehtäväkenttä Rajavartiolaitoksessa	27
5	Pohdintaa	31

1 Johdanto

Ihminen on aina ollut veden kanssa tekemisissä, mutta pinnan alla tapahtuva toiminta on suurimmalle osalle ihmisistä etäinen asia. Kun lisätään aiheeseen viranomaistoiminta ja sotilassukeltaminen, niin ei ole ihme, että ihmisten ajatuksiin saattaa herätä mielenkiintoa ja kysymysmerkkejä toiminnan luonteesta. Suomen pimeän synkät, jäätävän kylmät ja erittäin haastavat olosuhteet toimivat ammattisukeltamisen toimintaympäristönä Suomessa.

Rajavartiolaitoksella (myöh. myös RVL) on ollut sukeltajia jo vuosikymmenien ajan. Tässä työssä tutkin, miten sukellustoiminta Rajavartiolaitoksessa sai alkunsa.

Tässä kandidaatintutkielmassani tarkastelen sitä, miten sukeltamisesta on tullut osa Rajavartiolaitoksen toimintaa. Kerron tutkimusteni pohjalta, milloin ja miksi sukellustoiminta on alkanut Rajavartiolaitoksessa. Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan käynnistämisen osalta tutkielma rajautuu vuosiin 1956–1963, jolloin tutkielmassa mainitut Rajavartiolaitoksen virkamiehet suorittivat sukeltajakoulutuksen. Vaikka virallinen sukeltajien kouluttaminen Rajavartiolaitoksessa alkoi 1950-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, on viranomaistoiminnassa toiminut sukeltajia tätä aiemminkin, myös Rajavartiolaitoksen sukeltajien toimialueilla. Koska tutkielmani keskittyy toiminnan käynnistämiseen, näen tärkeäksi käydä läpi, minkälaista sukellustoiminta Rajavartiolaitoksen toimialojen piirissä oli, ennen kuin siitä muodostui viralliseen koulutukseen perustuvaa toimintaa. Alustan siis tekstiäni kertomalla viranomaissukeltamisen historiallisesta jatkumosta. Esitän tämän jälkeen virallisen sukellustoiminnan käynnistämisen aikakauden Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista sekä yhteiskunnallista tilannetta, sitoakseni suorituskyvyn käynnistämisen laajempaan kontekstiin. Lopuksi esitän muutaman esimerkin avulla, minkälaisia tehtäviä Rajavartiolaitoksen sukeltajilla on ollut. Nämä esimerkit vastaavat vielä tarkentavasti siihen, miksi Rajavartiolaitoksella on aloitettu sukellustoiminta.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Miksi ja milloin sukellustoiminta käynnistettiin Rajavartiolaitoksessa ja minkälaisena aikakauden ulko- ja turvallisuuspoliittinen tilanne näyttäytyi rajalla?

Minkälaiseksi Rajavartiolaitoksen sukeltajien tehtäväkenttä muodostui?

Minulla itselläni on tausta työsukeltajana. Olen tehnyt ammattisukeltajan töitä yli 10 vuoden ajan ympäri Suomea sekä Pohjoismaissa. Olen sukeltanut kevyt- ja kypäräsukeltajan laitteilla sekä rebreather-sukelluslaitteella. Sukeltaminen on siis aiheena minulle hyvin läheinen ja

tutkittavana kohteena minua erittäin paljon kiinnostava. Tutkimuseettisesti olen pyrkinyt kirjoittamaan ymmärrettävästi, monipuolisesti ja kattavasti itselleni hyvin läheisestä aiheesta. Tutkimusaiheen läheisyys näkyy tutkielmassa mahdollisesti siinä, että olen ottanut sukeltamisen keskeiseksi näkökulmaksi tutkielmassa. Olen halunnut painottaa toiminnan historiallista jatkumoa sekä veden alla suoritettuja tehtäviä. Vaihtoehtoisia näkökulmia samaan tutkimusaiheeseen olisivat voineet olla esimerkiksi Rajavartiolaitoksen organisaation rakenne uuden suorituskyvyn ympärillä tai erilaisten suorituskykyjen vertailu tuona aikakautena.

1.1 Aiempi tutkimus ja lähteet

Aiempaa tutkimusta aiheesta ei ole tehty lainkaan. Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnasta ei ole löydettävissä tutkimuksia, tutkielmia tai kirjallisuutta, jotka kertoisivat toiminnan aloittamisesta. Viranomaisten sukeltamisesta kuitenkin löytyy tutkimuskirjallisuutta. Pelastuslaitoksen sukeltajista, Ilmavoimien sukeltajista, sekä Merivoimien sukeltajista löytyy teoksia. Näiden organisaatioiden sukellustoiminnasta ja sen historiasta on kirjoitettu kirjoja, mutta Rajavartiolaitoksen sukeltajista ei. Rajavartiolaitoksesta ja Merivartiostosta kuitenkin on tehty useita historiikkeja. Merivartiosto liitettiin osaksi Rajavartiolaitosta sotien jälkeen vuoden 1945 huhtikuussa.¹ Nämä teokset ovat syystä tai toisesta jättäneet sukellustoiminnan käytännössä kokonaan huomioimatta. Kirjat *Rajavartiolaitos 1919–1969* (1969), *Isänmaan portinvartijat* (1994), *Merivartiointia 75 vuotta* (2005) ja *Tarinoita Rajalta* (2009) ovat jättäneet sukellustoiminnan vain pariin yksittäiseen mainintaan, vaikka ne ovatkin kattavia ja laajoja historiikkeja laitoksien (RVL ja Merivartiosto) toiminnasta. Rajavartiolaitoksen 100-vuotisjuhlaulkaisussa *Tarinoita Rajalta* -kirjasta löytyy kuitenkin kaksi pientä mainintaa RVL:n sukeltajista. Arkistolähteistä muodostui siis tutkielman lähteiden selkeä ydin. Historiateokset osaltaan taas tukevat sen aikakauden tilanteen ymmärtämisessä, vaikka eivät suoraan sukeltamisesta kerro. Rajavartiolaitos on mukautunut vuosikymmenten saatossa erilaisiin uhkakuviin ja on aiheellista käydä läpi, mikä oli yleinen tilanne rajalla sukellustoiminnan käynnistyessä.

Rajavartiolaitoksen sukeltamisesta on tehty muutama opinnäytetyö opistoupseerikursseilla sekä Maanpuolustuskorkeakoulussa. Näitä ovat muun muassa Lars Blomqvistin *Rajavartiolaitoksen työsuikellustoiminta, sen kustannukset ja kannattavuus* (1994), Jari

---

¹ Sundbäck 2005, 146.

Rajasen *Rajavartiolaitoksen sukeltajien jatko- ja täydennyskoulutus* (1998) sekä Timo Hiiterän *Merivartiostojen sukellustoiminnan kehittäminen* (1999). Näiden lisäksi on viime vuosinakin tehty ainakin yksi opinnäytetyö Rajavartiolaitoksen sukeltamiseen liittyen, joka on kuitenkin turvallisuusluokiteltu. Kirjoittaja on opinnäytetyön lukenut, eikä sekään koske Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan aloittamista tai ota huomioon toiminnan pidempää historiallista näkökulmaa.

Viimeisinä vuosina Itämeren turvallisuustilanne on muuttunut kriittisesti Venäjän käynnistäessä täysimuotoisen hyökkäyssodan Euroopassa. Venäjän toteuttamia hybridihyökkäyksiä on nähty myös Suomen rajoilla ja vedenalaiseen kriittiseen infrastruktuuriin tehdyt iskut Itämerellä korostavat vedenalaiseen erikoisosaamiseen liittyvän tutkimuksen tärkeyttä. Nord Stream -kaasuputki-isku, Baltic Connector -kaasuputken vaurioituminen ja juuri tapahtunut C-Lion -merikaapelin vaurioituminen ovat esimerkkejä viime vuosina tapahtuneista vedenalaiseen kriittiseen infrastruktuuriin kohdistuneista vaurioista Itämerellä. Baltic Connector -kaasuputken ja C-Lion merikaapelin tutkimukseen Rajavartiolaitos ja sen sukeltajat ovat ottaneet osaa.² Tämän lisäksi Rajavartiolaitoksen sukeltajat ovat olleet mukana panssarilaiva Ilmarisen vedenalaisissa tutkimuksissa. Suomen Ympäristökeskuksen tavoite on tyhjentää Ilmarisen hyllyn polttoainesäiliöt öljystä vuosien 2025 ja 2026 aikana ja sukeltajat ovat suorittaneet hyllyllä alustavia tutkimuksia.³ Nämä tapaukset osoittavat, että tutkielma vastaa tarpeeseen merkittävän suorituskyvyn historiallisen aspektin osalta ja täydentää selvästi puuttuvaa aukkoa historiallisen tutkimuksen saralla.

Keskeisimpinä primäärilähteinäni toimivat Kansallisarkistossa sijaitsevat materiaalit. Rajavartiolaitoksen arkisto on tutkittavalta ajanjaksolta siirretty Kansallisarkistoon. Merivartiokurssien oppilaskortit 1950–60-luvun taitteessa toimivat tärkeinä lähteinä tutkimukselleni. Kyseisistä oppilaskorteista onnistuin löytämään Merivoimien sukeltajakoulutuksen saaneita merivartiokursseille osallistuneita henkilöitä. Sen lisäksi myös Kansallisarkistossa sijaitseva Merivoimien esikunnan kirjoittama sukeltajakurssin suunnitelma on alkuperäisaineistona huomattava yksittäinen aineisto tutkittavalle aiheelle. Näiden lähteiden löytyminen on vaatinut arkistojen kaivamista. Tietoa tutkimuskysymykseen

---

² ”Kaasuputkivaurion tutkinnan yhteydessä löydetty ”möykky” paljastui ankkuriksi – vaurion aiheuttajaksi epäillään kiinalaisalusta”. *Savon sanomat*, 24.10.2023. <https://www.savonsanomat.fi/uutissuomalainen/6303507> [luettu: 3.12.2024] ; ”Rajavartiolaitoksen alus matkalla avustamaan rikkoutuneen merikaapelin tutkinnassa”. *Yle*, 22.11.2024. <https://yle.fi/a/74-20126625> [luettu: 3.12.2024].

³ ”Uponnut panssarilaiva Ilmarinen voidaan tyhjentää polttoaineesta – hyllyssä makaa 100 000 litraa öljyä”. *Yle*, 5.11.2024. <https://yle.fi/a/74-20122397> [luettu: 3.12.2024].

vastaavien lähteiden sijainnista tai edes olemassaolosta ei ollut, ennen kuin ne löytyivät pitkien arkistomateriaalien tutkimisen jälkeen.

Käytin lähteinä myös tutkimuskirjallisuutta liittyen viranomaissukeltamiseen sekä *Rajamme Vartijat*- lehteä. *Rajamme Vartijat* -lehti on Rajavartiolaitoksen sisäinen julkaisu, jossa kerrotaan erilaisia tarinoita liittyen organisaation omaan toimintaan tai sen sidosryhmiin. *Rajamme Vartijat* -lehteä on julkaistu yhtäjaksoisesti vuodesta 1934 lähtien. On huomattava, että Merivartiosto ja Rajavartiolaitos yhdistyivät vasta 2. maailmansodan jälkeen, joten sitä aiemmat lehdet painottuivat pääasiassa itäisen maarajan piiriin. Ensimmäisen maininnan sukellustoiminnasta löysin lehdestä vuodelta 1959 ja tämä olikin aivan ensimmäinen löytämäni ”lähde” tutkielmalleni.

Kansallisarkiston ja eduskunnan valtiopäiväistuntojen lähteiden kautta kuva sukellustoiminnan alusta tarkentui huomattavasti. Näiden lähteiden lisäksi tutkimuskirjallisuus liittyen Merivoimien sekä Pelastuslaitoksen sukeltajiin toimivat tutkielman tukena ja tarkentavina aineistoina. Matti Anttilan ja Antti Ellosen kirjoittama *Vedenalainen Veljeskunta* (2013) on kattava tietolähde Merivoimien sukellustoiminnan historiaan. Tämä teos on toiminut osittaisena inspiraation lähteenä itselleni ja sen aihepiiri on kiinteästi yhteydessä omaan tutkimusaiheeseeni. Olen kummankin kirjailijan kanssa käynyt keskusteluja myös tähän tutkimukseen liittyen. Heidän lisäksi olen keskustellut *Tarinoita rajalta*- kirjan toimittaneen Lassi Saressalon kanssa. Nämä keskustelut eivät suoraan antaneet tutkielmalle vastauksia, mutta olivat tutkielman tekemiselle kannustavia sekä osasivat ohjata myös oikeaan suuntaan tutkimuksen tekemisessä. Muistitietolähteinä tutkielmalleni toimivat kaksi hienoa haastattelua, jotka olen saanut käyttööni. Nämä haastattelut ovat tehty kahdesta sukeltajasta, Asser Alajoesta ja Erkki Linnanmäestä, jotka osallistuivat Merivoimien sukeltajakurssi 6:lle. Haastatteluissa kuuluu hienoja tarinoita ja ajan kuvausta sekä merivartiotoiminnasta, että sukeltamisesta Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan alkuajoilta. Alajoki ja Linnanmäki ovat jo menehtyneet ja nämä ovat tiedossa olevia varhaisimpia tallennettuja muistitietolähteitä Rajavartiolaitoksen sukeltajista. Yksittäisiä lähteitä on näiden lisäksi useita. Näitä ovat muun muassa Onnettomuustutkintakeskuksen raportti sekä *Kansa Taisteli* -lehti.

Käytän tutkimuksessa apuna useita kuvia. Koen niiden itsessään olevan arvokkaita lähteitä toiminnasta, joka on yleisesti ottaen etäinen, vähän tunnettu sekä erityislaatuinen työnkuva.

Ne myös omasta mielestäni elävöittävät tekstiä ja tuovat lukijalle näkemystä tutkimuskohteeseen.

1.2 Tutkimusmenetelmä

Empiirinen tutkimukseni yhdistää asiakirjojen lähdekriittisyyttä sekä analyttistä historiantutkimusta.⁴ Tämän lisäksi tulkinnat aikakaudesta kertovasta tutkimuskirjallisuudesta ovat osa tutkimustani. Primäärilähdeaineistolla vastaan tutkimuskysymyksen keskeisiin kysymyksiin, kuten milloin sukeltajia on Rajavartiolaitoksessa ollut ensimmäisen kerran ja miten toiminta käynnistettiin. Tutkimuskirjallisuuden kautta tuon tutkimuskohteen osaksi kyseistä aikakautta. Tällä tavoin saan tutkittavan ilmiön osaksi yhteiskunnallista ja turvallisuuspoliittista yhteyttä.⁵ Tuomalla analyttistä historiantutkimusta osaksi sukellustoiminnan käynnistymistä havainnollistan sitä, minkälaisena aikakausi ja turvallisuuspoliittinen tilanne näyttäytyi toiminnan käynnistyessä. Käytän tässä tulkintoina Rajavartiolaitoksen omia historiajulkaisuja, ulkoasiainministeriön poliittisen osaston silloisen päällikön Max Jakobsonin kirjaa sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan keskittyneen historioitsija Jukka Tarkan teoksia. Tulkintoja Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnasta tein myös Merivoimien kirjoittamasta sukelluskoulutuksen suunnitelmasta, joka koski ensimmäistä sukelluskurssia, johon Rajavartiolaitoksen virkamiehet osallistuivat.

Historialliseen tutkimukseen kuuluu, että menneiden tapahtuneiden asioiden täydelliseen kattavuuteen ei pääse. Tämänkään tutkimuksen kohdalla ei voida täydellä varmuudella sanoa, että kaikki Rajavartiolaitoksen alkuvuosien sukeltajat ovat saatu selvitettyä ja ovat täten tässä tutkimuksessa mainittu. Yhden sivun katoaminen 70 vuoden aikana riittää sille, että tämä tutkimus ei kata täydellistä kokonaisuutta. Tutkimuksen tärkeäksi primääriaineistoksi muodostuivat merivartiokurssien oppilaskortit, joista käy ilmi Merivartiostoon sijoittuvat rajavartijat. Oppilaskorteista kävi ilmi heidän saamansa sotilaskoulutus, johon sukelluskoulutus sisältyi. Tutkimuksen aikana kirjoittaja sai käsiinsä Merivartiomuseon ja Rajavartiolaitoksen silloisen aktiivisukeltajan tekemän haastattelun, jossa haastateltavana oli yksi Rajavartiolaitoksen ensimmäisistä sukeltajista (Linnanmäki). Linnanmäki ei ikinä käynyt merivartiokurssia, sillä hän palveli itäisellä maarajalla. Haastattelun aikaan Linnanmäki oli jo lähemmäs 90-vuotias ja haastattelusta jää käsitys, että hän olisi ollut yhdessä Alajoen kanssa Rajavartiolaitoksen ensimmäiset sukeltajat, mikä ei tarkempien selvitysten perusteella pitänyt

---

⁴ Tepora et al. 2022, 14–15.

⁵ Danielsbacka et al. 2018, 14.

tarkalleen ottaen paikkaansa. Linnanmäki ja Alajoki olivat yhdet ensimmäisistä sukeltajista, mutta tutkimuksen valossa muutama sukeltaja oli aloittanut Rajavartiolaitoksessa jo hieman heitä ennen. Vaikka Linnanmäen kohdalla voidaan puhua poikkeuksesta, sillä käytännössä kaikki Rajavartiolaitoksen sukeltajat sijoittuvat Merivartiostoon ja täten käyvät merivartiokurssin, on se osoitus siitä, että on pienestä kiinni, kuinka tutkimukseen voi jäädä aukkoja. Linnanmäkeä ei siis löytynyt merivartiokurssien oppilaskorteista, toisin kuin muut tutkimuksessa mainitut Rajavartiolaitoksen sukeltajat. Lähdekriittisesti ajatellen tutkimusta voi kuitenkin pitää kattavana osoituksena siitä, milloin ja miten Rajavartiolaitoksessa aloitettiin sukellustoiminta, ketkä olivat näitä kyseisiä pioneereja ja minkälaisia tehtäviä heille toimeensa tuli vastaan. Tutkielma onnistuu vastaamaan täten tutkimuskysymyksiin.

1.3 Terminologia

Sukeltamiseen liittyvä sanasto voi olla vaikeasti ymmärrettävää henkilöille, joille aihe ei ole entuudestaan tuttua. Tutkielma sisältää useita viittauksia ja lainauksia sukellusalan termistöön. Tekstin selkiyttämiseksi seuraavassa on terminologiaa, jossa käyn lyhyesti läpi, mitä eri termeillä tarkoitetaan. Selitykset ovat kirjoittajan itsensä tekemiä perustuen kirjoittajan sukelluskoulutukseen.

Sukeltaminen/sukellustoiminta

Sukeltamisella tässä tekstissä tarkoitetaan vedessä pinnan alla tapahtuvaa toimintaa, jossa käytetään paineistettua kaasua hengittämiseen sukellukseen tarkoitettun laitteen avulla.

Omavarainen sukelluslaite

Omavaraisella sukelluslaitteella tarkoitetaan laitetta, jossa sukeltaja kuljettaa mukanaan sukellukseen tarkoitettun hengityskaasun. Yleensä kyseessä on selässä kannettava säiliö, jossa olevaa paineistettua kaasua sukeltaja hengittää.

Rebreather/suljetun kierron sukelluslaite

Rebreather-laitteella tarkoitetaan sukelluslaitetta, jossa sukeltajan uloshengittämä kaasu suodatetaan laitteessa, ja näin sukeltaja voi hengittää uloshengittämänsä hapen uudestaan. Aluksi kyseessä olivat suljetun kierron happilaitteet, joilla sukeltaminen oli rajattu muutamien metrien syvyyteen, hapen muuttuessa vaaralliseksi hengityskaasuksi sukeltajalle syvemmällä. Suljetun kierron laitteesta ei tule lainkaan kuplia uloshengityksessä, joten se on pinnalle näkymätön sukellustapa.

Kevytsukeltaja/sammakkomies

Kevytsukeltajalla tarkoitetaan perinteisesti sukeltajaa, joka sukeltaa omavaraisella sukelluslaitteella. Kevytsukeltajan koulutus on ollut pitkään sukelluskoulutuksen peruskoulutus.

Raskassukeltaja/kypäräsukeltaja/kaskisukeltaja

Kypäräsukeltajalla tarkoitetaan sukeltajaa, joka käyttää sukelluskypärää sukeltaessaan.

Kypärään johdetaan hengityskaasu letkun kautta pinnalta. Näin sukeltaja on riippuvainen pinnalta tulevasta kaasusta ja hänen liikkumavaransa on rajoittunut letkun pituuteen.

Raskassukeltajat ovat perinteisesti olleet työsukeltoja, joiden tehtäviin kuuluvat vedenalainen rakentaminen ja korjaustyöt.

Avoimen kierron sukelluslaite

Toisin kuin suljetun kierron laite, avoimen kierron laitteessa sukeltajan uloshengittämä kaasu siirtyy ulos laitteesta ja nousee näin kuplina pintaan.

Sukelluskello

Sukelluskello on laite, jossa henkilö pystytään laskemaan veden alle, niin että kellon sisällä on ilmaa. Kelloon kyetään pumppaamaan ilmaa pinnalta, joten kellon sisällä pystyy hengittämään. Kellon sisältä sukeltaja kykenee toimimaan pohjassa ja kommunikoida pinnan kanssa esimerkiksi köysimerkkien avulla. Kello on saanut nimensä historiallisesta kirkonkellomaisesta muodostaan.

2 Sukeltaminen viranomaistoimintana

Valtion viranomaiset ovat nähneet tarpeita sekä mahdollisuuksia sukeltamisen alalla jo vuosisatojen ajan. Käyn seuraavassa muutaman esimerkin kautta läpi, minkälaista sukeltamista vuosisatojen aikana on valtion toimesta toteutettu täällä Pohjolassa. Esimerkeillä pyrin pohjustamaan sitä, miksi valtio on sukellustoimintaa toteuttanut aikojen saatossa ja miten Rajavartiolaitoksen parissa on päädytty aloittamaan organisoitu sukellustoiminta.

Suuren Pohjan sodan jälkeen vuonna 1729 perustettiin Ruotsissa Pohjoinen sukellus- ja pelastuskomppania, joka toimi amiraliteetikollegion alaisuudessa. Komppanian tarkoituksiksi muodostui pelastaa ja nostaa uponneista aluksista arvokkaita lasteja, etenkin taloudellisen hyödyn saamiseksi. Organisaatio oli jaettu Eteläiseen- ja Pohjoiseen komppaniaan. Pohjoisen komppanian johtaja Märten Triewald julkaisi 1734 sukeltamisen avuksi tarkoitetun ohjekirjan, jossa selostetaan muun muassa tapaa käyttää sukelluskelloa. Pelastuskomppanialla oli tärkeä jalansija Loviisassa (silloin Degerby) 1740-luvulta alkaen, mutta komppania toimi myös pitkin (nykyisen) Suomen rannikkoa. Tuohon aikaan sukeltajat toimivat sukelluskellosta käsin käyttäen työkaluina erilaisia pihtejä, kankia, sahoja sekä nostovälineitä, joiden avulla lastia saatiin nostettua pinnalle. Vuodelta 1764 löytyy Helsingin henkikirjoista ensimmäinen komppanian täysipäiväinen sukeltaja, Lars nimeltään. Samalta vuodelta löytyy esimerkki sukeltamisen vaarallisuudesta, kun mereen hukkunut Jacob niminen sukeltaja päätyi väliskärin pöydälle kuolinsyyn selvittämisen vuoksi.⁶

Sukellukseen kehittyi 1800-luvulla kypäräsukeltaminen, joka mahdollisti sukeltajan vapaamman liikkumisen vedessä. Sukeltaja ei työskennellyt enää vain sukelluskellon sisällä.⁷ Tämä mahdollisti huomattavasti tehokkaamman vedenalaisen työskentelyn aiempaan verrattuna. Suomen ollessa keisarikunnan Venäjän autonominen osa, toimi Venäjän laivaston sukeltajia Helsingissä. Alla olevassa vuonna 1915 otetussa kuvassa Venäjän laivaston sukeltaja on lähdössä tutkimaan Eteläsatamassa tulipalon seurauksena uponnutta höyryalus Bore II:sta. Kuva on venäläisen upseerin, kenraalikuvernöörin adjutanttina toimineen Ivan Timiriasevin ottama.

---

⁶ Tikka 2014, 11, 19, 26, 55–57.

⁷ Vikman 2007, 175.

Kuva 1 Venäjän laivaston sukeltajaa puetaan tarkastussukellusta varten Helsingin edustalla vuonna 1915. Kuvan lähde: Helsingin kaupunginmuseo, kuvan tunniste: N1926. Kuvaaja: Ivan Timiriasew.

1900-luvulle tultaessa kehitettiin suljetun kierron sukelluslaite, jossa hengityskaasuna käytetty happi kierrätettiin suodattimen kautta uudelleen sukeltajan hengitettäväksi. Italian kuninkaallisen laivaston erikoisyksikkö Decimia Flottiglia MAS:n sukeltajat suorittivat näitä laitteita käyttäen onnistuneen iskun Ison-Britannian laivastoa kohtaan toisessa maailmansodassa. Hyökkäyksessä kuusi italialaista sammakkomiestä vaurioittivat neljää Englannin sota-alusta Egyptin Alexandriassa joulukuussa 1941.⁸ Vain puoli vuotta tästä myöhemmin italialaiset MAS-moottoritorpedoveneet laskettiin suomalaisten sukeltajien tekemiä kiskoja pitkin Laatokalle, jossa ne toimivat eversti Järvisen johtaman Laatokan rannikkoprikaatin laivasto-osasto K:ssa.⁹

Ranskan laivaston kapteeni Jacques Yves Cousteau ja insinööri Emile Cagnan kehittivät vuonna 1943 sukelluslaitteen, joka toimi edelläkävijänä tuleville sukelluslaitteille. Kyseessä oli ensimmäinen tehokas ja turvallinen avoimeen kiertoon perustuva sukelluslaite, jossa ei hengittämiseen käytetty pinnalta tulevaa hengityskaasua.¹⁰ Sotien myötä tullut kehitys sukelluslaitteiston saralla mahdollisti sukeltamisen aivan uudella tavalla. Uudet kevytsukeltajat, sammakkomiehet, eivät enää olleet riippuvaisia raskaasta ja suuresta pintaorganisaatiosta, eivätkä kiinteästä yhteydestä pintaan. Sukeltajista tuli omavaraisia ja

⁸ O'Hara ja Cernuschi 2015, 119–120.

⁹ Vänskä 2023, 36, 68–69.

¹⁰ Vikman 2007, 177.

itsenäisempiä, kun kevyiden laitteiden kanssa liikkuminen sukelluspaikoille oli helpompaa ja nopeampaa. Sukeltajat kykenivät myös liikkumaan huomattavasti pidempiä matkoja veden alla tämän kehityksen myötä. Näitä laitteita yhä jalostettiin ja kehitettiin toisen maailmansodan jälkeen. 1950-luvulle tultaessa oli uudenlainen sukeltaminen levinnyt useisiin eri maiden viranomaisten toimintoihin ja myös Suomessa herättiin tarpeeseen sukellustoiminnan elvyttämisessä.

Merivoimissa oli havaittu sukeltajien toiminta 2. maailmansodan taisteluoperaatioissa ympäri Eurooppaa ja tämän lisäksi olivat aiemmat tarpeet sukeltajien toiminnasta muun muassa vedenalaisten rakenteiden kunnostamisessa yhä voimissaan. Tämän seurauksena vuonna 1952 laivaston esikunta järjesti komitean selvittämään sukellustoiminnan tarpeellisuutta ja mahdollisuutta järjestää Suomessa omaa sukeltajien koulutusta. Tähän työryhmään kuuluivat komentajakapteeni Eino Siivonen, lääkintäkomentaja Esko Helske sekä kapteeniluutnantti Olavi Vitikka. Ryhmän selvitysten perusteella kävi hyvin selväksi, että Merivoimat tarvitsevat sukeltajia sekä rauhanajan että sodan ajan joukkoihin.¹¹ Merivoimien ensimmäinen sukeltajakurssi järjestettiin 3.5.-30.9.1954.¹² Tätä ennen lähes kaikki sukellukseen liittyvä koulutus oli annettu oppipoika- ja kisälliperiaatteella ja toiminnan painopisteenä oli vedenalainen rakentaminen.

Merivoimat järjesti sukeltamisesta kiinnostuneille vapaaehtoisille valintakokeen, ja niissä hyvin pärjännyt yliluutnantti Antti Näsi lähetettiin hakemaan oppia Ruotsin Merivoimien sukelluskoulutuksesta. Näsi kävi sukeltajakurssin Ruotsissa 3.7.-31.8.1953 ja toimi ensimmäisenä Merivoimien sukeltajakurssin johtajana vuonna 1954.¹³ Tästä seuraavina vuosina Merivoimien sukeltajakursseilla kouluttautuivat myös Pelastuslaitoksen¹⁴ sekä Rajavartiolaitoksen henkilökunta. Oli luontevaa, että Rajavartiolaitoksen henkilökunta kouluttautui Puolustusvoimien koulutuksessa. Yhdessä nämä sotilasorganisaatiot vastaavat Suomen sotilaallisesta maanpuolustuksesta. Näsin kouluttautuminen Ruotsissa ja hänen tuomansa opit sieltä suomalaisten sukeltajien kouluttamiseen näyttäytyy yhtenä esimerkkinä Suomen kansainvälisestä yhteistyöstä läntisten kumppanimaiden kanssa kylmän sodan aikana.

---

¹¹ ”Laivastovoimien sukeltajatoiminta ja koulutus sodan ajan tarvetta silmällä pitäen”, 1.4.1952. SuA.

¹² Anttila ja Ellonen 2016, 26.

¹³ Anttila ja Ellonen 2016, 19.

¹⁴ Tumelius 2005, 11.

Pelastuslaitos koulutti sukeltajansa kolmella (kurssit 2–4) Merivoimien sukelluskurssilla, kunnes pelastuslaitos aloitti oman pelastussukeltajien koulutustoiminnan vuonna 1960.¹⁵ Helsingin pelastuslaitoksen sukeltajat saivat heti ensimmäisenä vuonna useita hälytystehtäviä, joista ensimmäinen tuli 10.8.1955, kun Helsingin Jätkäsaarella putosi traktori mereen. Henkilövahingoilta tässä tapauksessa vältyttiin, joten sukeltajien tehtäväksi jäi kiinnittää traktoriin nostokoukku.¹⁶ Vili Pekari on poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyössään kirjoittanut seuraavasti: ”Käytännössä ainoat henkilöt, jotka voivat pelastaa ihmisen turvallisesti vedestä ovat pelastuslaitoksien ja Rajavartiolaitoksen pintapelastajat ja sukeltajat sekä meripelastusseurojen pintapelastajat.”¹⁷ Poliisilla ei ole käytössä omia sukeltajia, joten poliisin toimeen kuuluvat sukellukset ovatkin usein kohdistuneet Rajavartiolaitoksen sukeltajille.¹⁸

Sukeltaminen Rajavartiolaitoksessa on aina liittynyt valtion organisaatiolle määrittelemiін tehtäviin. Vuosien aikana ovat nämä tehtäväkentät lisääntyneet ja tämän lisäksi laeissa tapahtuneet muutokset ovat myös muuttaneet sukeltajiin kohdistuneita vaatimuksia. Rajavartiolaitoksen ensimmäisien sukeltajien aloittaessa toimintansa, oli voimassa vuoden 1949 asetus Rajavartiolaitoksesta. Tässä valtiopäivien asetuksessa määritellään Rajavartiolaitoksen tehtävät, jotka kokonaisuudessaan olivat seuraavat:

Rajavartiolaitoksen tehtävänä on huolehtia valtakunnan rajojen vartioimisesta ja valvonnasta sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisestä meri- ja saaristoalueella ja siinä tarkoituksessa:

- 1) estää ja saattaa ilmi luvatonta rajan ylikulkua ja luvatonta tavarankuljetusta
- 2) estää ja saattaa ilmi sellaista toimintaa rajavyöhykkeellä, joka voi aiheuttaa rajaselkkauksia
- 3) valvoa metsästyksestä, kalastuksesta, luonnonsuojelusta, ampuma-aseista ja tarpeista sekä väkisuomista annettujen kuin myös muiden sellaisten säännösten noudattamista, joiden valvonta asianomaisessa laissa tai asetuksessa on rajavartioviranomaisten tehtäväksi määrätty
- 4) avustaa paikallisia poliisiviranomaisia järjestyksenpidossa sekä antaa poliisi, tulli, merenkulku, posti ja lennätin, lääkintä, sekä sotilasviranomaisille tarpeellista virka-apua niissä tehtävissä, jotka laatuna puolesta sopivat rajavartiolaitokselle
- 5) suorittaa muuta poliisivalvontaa valtakunnan meri ja saaristoalueella

---

¹⁵ Tumelius 2005, 51.

¹⁶ Tumelius 2005, 17.

¹⁷ Pekari Vili 2016, 3.

¹⁸ Peltola 2024, 14.

6) valvoa viiden säännösten noudattamista, jotka ovat voimassa alusten tullivalvonnasta niiden liikkussa valtakunnan merialueella

7) hoitaa ne tulliselvitystehtävät mitkä erinäisillä vähäliikenteisillä seuduilla saatetaan määrätä rajavartiolaitoksen huollettaviksi

8) valvoa purjehdusta ja meriliikennettä koskevien säännösten noudattamista sekä yleensä liikenneturvallisuutta merellä

9) huolehtia sairaskuljetuksista vaikeakulkuisilla seuduilla sekä

10) auttaa merihätään joutuneita.

Rajavartiolaitokselle voidaan antaa muitakin tullivalvonnan tai poliisitoimen alaan kuuluvia tehtäviä kuin myös tehtäviä, jotka johtuvat kansainvälisistä rajaoloista koskevista sopimuksista.

Rajavartiolaitos ottaa osaa maan puolustukseen ja liitetään liikennekannallepanon sattuessa valtakunnan puolustusvoimiin.¹⁹

Edellä oleva valtiopäiväasetus kertoo, vaikkakin hyvin laveasti, mihin eri tehtäviin Rajavartiolaitoksen tuli vastata. Sukellustoiminta esittäytyy yhtenä suorituskykynä, jolla näitä tehtäviä suoritettiin alusta lähtien. Myöhemmin esitettävät esimerkkitapaukset näyttävät kuinka tehtäviä on suoritettu käytännössä. Esimerkeistä nousevat esille etenkin estää ja saattaa ilmi luvatonta tavarankuljetusta rajan yli (kohta 1), virka-apu muille viranomaisille (kohta 4) ja merihätään joutuvien avustaminen (kohta 10). Sukellustoiminta oli Rajavartiolaitoksessa suorituskyky, jota voitiin tarvittaessa käyttää liikennekannallepanon sattuessa Puolustusvoimissa maanpuolustuksen hyödyksi. Rajavartiolaitos on kokonaisuutena mahdollista liittää osaksi Puolustusvoimia sotatilanteessa.

---

¹⁹ ”Asetus Rajavartiolaitoksesta annetun asetuksen muuttamisesta”, 29.7.1949. Suomen Asetuskokoelma 1949, EK.

3 Kisälleistä sammakkomiehiksi

Esitän seuraavaksi Puolustusvoimien sukellustoimintaa ennen kuin järjestelmällinen sotilassukeltajien kouluttaminen aloitettiin. Tämä on kiinteästi yhteydessä sukellustoiminnan aloittamiseen Rajavartiolaitoksessa ja kertoo näin taustaa toiminnan synnystä. Ennen toisen maailmansodan aikaan tullutta teknologista kehitystä toteutettiin sukeltaminen kypäräsukelluslaittein pintailmalla ja toiminnan tarkoituksena oli lähinnä rakennussukeltaminen sekä tarkastussukellukset. Sukeltajien koulutus toteutettiin pääasiassa kisälliperiaatteella. Anne Pentti kirjoittaa kirjassaan *Toistasataa vuotta pinnan alla*, kuinka 1900-luvun alussa sukeltaminen kulki monesti suvussa. Ammattitaito siirtyi isältä pojalle, kun suvussa nuoremmat toimivat alkuun sukeltajien apulaisina ja myöhemmin siirtyivät itse sukeltajiksi.²⁰ Jo vuonna 1935 Merivoimien lääkintäkapteeniluutnantti Aarne Valle toi artikkelissaan vahvasti esiin tarpeen järjestää säännöllisesti sukeltajien koulutusta ja perustaa Merivoimille oma sukeltajakoulu. Hän mainitsee laivaston järjestäneen ensimmäistä kertaa sukeltajakoulutusta edellisenä kesänä.²¹ Vallan ideasta järjestää säännöllistä sukeltajakoulutusta meni vielä 20 vuotta, kunnes toiminta aloitettiin. Vallan teksti oli Suomessa kokonaisuudessaan urauurtava ja toi ensimmäistä kertaa painettuna suomen kielellä tietoisuuteen sukeltajiin kohdistuvat fysiologiset tekijät sukeltaessa. Tämä 1900-luvun alun ja sotien aikainen sukellustoiminta on näyttäytynyt sekä Puolustusvoimien toiminnan turvaamisena, että sotilaallisten toimien mahdollistajana. Sukeltajilla on siis ollut tärkeä rooli jo pidemmän aikaa ennen järjestelmällisen koulutuksen aloittamista.

Neuvostoliiton sukellusvene hyökkäsi 26.9.1941 silloiseen Suomeen kuuluneeseen Petsamon Liinahamarin satamaan. Sukellusvene ennätti ampua kaksi torpedoa satamaa kohti ja poistua paikalta, ennen kuin saksalais-suomalaiset alueen puolustajat ehtivät vastaiskuun. Näistä sukellusveneeseen ampumista torpedoista toinen pirstoutui vaarattomasti rantakallioon, kun taas toinen osui laituriin ja jäi veden alla pystypaalujen väliin jumiin. Torpedo ei räjähtänyt, vaan pysyi paikallaan paalujen välissä sen potkurien jäädessä pyörimään. Silloinen Petsamon Meriosaston päällikkö kapteeniluutnantti V. Tirkonen sai avukseen paikalla olleen sukeltajan, joka kaskisukeltajan varusteissa meni runsasta palkkiota vastaan suorittamaan vaarallista torpedon irroitusoperaatiota. Sukeltajan tehtäväksi muodostui kiinnittää 300 metriä pitkä köysi torpedoon, jotta se voitiin veneen avulla kiskoa irti laiturista. Yksinkertaiselta

---

²⁰ Pentti 2016, 90.

²¹ Valle 1935, 343.

kuulostava tehtävä voi monesti pinnan alla osoittautua haastavaksi, etenkin kun tässä nimenomaisessa tapauksessa sukellustyöt jouduttiin kaksi kertaa keskeyttämään ilmahälytyksien takia. Usean tunnin työn jälkeen merivartioston vartiolaiva Turjan avulla torpedo saatiin kuitenkin hinattua sukeltajan kiinnittämästä köydestä rantaan, jossa ainoa vapaaehtoinen aliluutnantti Aimo A. Björklöf purki räjähteen, muiden pysyessä 300 metrin varoetäisyyden päässä.²² Myöhemmin vartiolaiva Turja siirtyi Pohjanlahden merivartiostoon ja sillä palveli muun muassa sukeltaja Asser Alajoki, jonka haastattelu on yksi lähde tutkimukselleni.

Sukeltajia käytettiin sotien aikana monella suunnalla. Kun Suomi valtasi Viipurin takaisin jatkosodassa, oli kaupunki kärsinyt massiivisesta tuhosta. Viipurissa sukeltajat puhdistivat satama-alueen pohjaa tehdäkseen tilaa sinne saapuville aluksille. Pohjasta löytyi sodan jäljiltä muun muassa kuolleita hevosia ja autoja.

Kuva 2 Sukeltaja menossa veteen jatkosodan aikana Viipurissa 5. kesäkuuta 1942. Sukeltajia käytettiin sataman puhdistuksessa sekä vedenalaisissa rakennustöissä. Kuvan lähde: SA-kuva, kuvan numero 91212. Kuvaaja: luutnantti Jori Ilanko.

²² Tirkkonen 1973, 282–283.

Kuva 3 Eversti Järvinen ja sukeltaja Punkasalmen liukuratatyömaalla. Sukeltajia käytettiin rakentamaan kiskot, joita pitkin aluksia saatiin nostettua vedestä ja sitten kuljetettua kohti Laatokkaa. Kuvan lähde: SA-kuva, kuvan numero 93117. Kuvaaja: C.G. Rosenqvist.

Puolustusvoimien sukeltajat ja Laatokan rannikkoprikaatin komentaja eversti Järvinen olivat Punkasalmen liukuratatyömaalla 14.–15. kesäkuuta 1942 valmistelemassa MAS-moottoritorpedoveneiden nostoa. Eversti Järvisen aloitteesta oli lähtenyt käyntiin prosessi, jonka seurauksena italialaisia MAS-moottoritorpedovenettä ja saksalaisia KM-rannikkomiinaveneitä kuljetettiin Laatokalle. Tätä sukeltajien valmistamaa rataa pitkin alukset nostettiin vedestä Punkasalmella ja siirrettiin rautatiekuljetuksena Laatokalle.²³ Yhä tänä päivänä Rajavartiolaitoksen sukeltajien tehtäviin kuuluu oman toiminnan suojaaminen, jolla tarkoitetaan Rajavartiolaitoksen asemien, laitureiden ja aluksien kunnostamista sekä ylläpitoa. Työsukeltamisella luodaan edellytyksiä sille, että Rajavartiolaitoksen toimintakyky säilyy ympäri vuoden.

3.1 Turvallisuuspoliittinen tilanne rajalla

Tässä aluvussa tarkastelen Suomessa vallinnutta turvallisuuspoliittista tilannetta sukellustoiminnan käynnistyessä Rajavartiolaitoksessa. Sukellustoiminnan käynnistämisen voi nähdä osana suomalaisen sotilasorganisaation suorituskykyjen kehitystä. Tällä asetan toiminnan aloituksen vallinneeseen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen kontekstiin. 1950-luku oli

---

²³ Vänskä 2023, 55–57, 68–69.

ulko- ja turvallisuuspoliittisesti hyvin haastavaa aikaa Suomessa sekä myös maailmalla. Kylmä sota oli kiivaimmillaan ja tämän vaikutukset näkyivät globaalisti. Suomi joutui tasapainottelemaan idän ja lännen välissä ja tästä on esimerkkinä pääministeri Urho Kekkosen ja presidentti J.K. Paasikiven laatima pyjamantaskupuhe vuoden 1952 tammikuulta. Puheessa korostetaan erityisesti Suomen puolueettomuutta idän ja lännen jakolinjassa. Jukka Tarkan mukaan pyjamantaskupuheen suuri oivallus oli se, että Kekkonen ei esittänyt yhteistyötä lännen suuntaan vaihtoehdoksi Neuvostoliiton kanssa sovitulle yya-sopimukselle, vaan sen johdonmukaiseksi seuraukseksi.²⁴ Samaan aikaan, kun Neuvostoliiton sotilaita oli Suomen maaperällä Porkkalassa, perusteli Suomen valtiojohto menestyksekkäästi Neuvostoliitolle lähentymistä myös lännen suuntaan. Tästä lähentymisestä esimerkkinä on sukeltajakoulutukseen saadun opin hakeminen Ruotsin Merivoimilta vuonna 1953.²⁵

Itämeren ja Suomen turvallisuuskysymykset heijastelevat usein maailman tapahtumia. Ne eivät siis ole olleet, eivätkä ole nykyäänkään yksittäisiä ja irrallisia tapauksia ilman kosketuspintaa kansainvälisiin ilmiöihin. 1950-luvulla tapahtui paljon yksittäisiä selkkauksia, jotka kertovat aikakauden turvallisuuspoliittisesta tilanteesta. Vuoden 1952 kesäkuussa Neuvostoliiton ilmavoimat ampuivat Itämerellä alas ruotsalaisen tiedustelukoneen.²⁶ Muutama vuosi myöhemmin Neuvostoliiton panssarivaunut murskasivat Unkarissa tapahtuneen kansannousun vuonna 1956. Porkkalan vuokra-alue oli Neuvostoliiton armeijan hallussa 1944–1956. Vuosina 1957–1959 Neuvostoliitto rikkoi Suomen ilmatilaa 16 kertaa.²⁷ Vuonna 1958 käynnistyi Suomen ja Neuvostoliiton välejä hiertänyt yöpakkaskriisi ja vuonna 1961 oli vuorossa noottikriisi. Nämä tapahtumat kertovat siitä yleisestä ilmapiiristä, jossa Suomen rajoja vartioitiin aikana, jolloin sukellustoiminta käynnistettiin Rajavartiolaitoksessa. Maailmanpoliittinen tilanne ja myös Suomen ulkopoliittinen tilanne oli hyvin herkässä tilassa 1950–60 lukujen taitteessa. Juuri tuona aikana Suomessa sotilassukeltamisesta tuli osa valtion turvallisuuselinten suorituskykyjä.

1950-luvun alku toimi Suomen kansallisen voimaantumisen aikana. Vuonna 1952 Suomessa järjestettiin ensimmäistä kertaa sotien jälkeen sotilasparaati ja seuraavana vuonna alkoivat Puolustusvoimien kertausharjoitukset.²⁸ Maanpuolustukseen keskityttiin Suomessa jälleen vahvemmin, vaikka Suomen liikkumatila Neuvostoliiton naapurissa oli yhä rajoittunutta.

---

²⁴ Tarkka 2012, 45.

²⁵ Anttila ja Ellonen 2016, 19.

²⁶ Tarkka 1992, 36.

²⁷ Kosonen ja Pohjonen 1994, 425.

²⁸ Jakobsson 1981, 17.

Suomen ulkoasiainministeriön poliittisen osaston päällikkönä 1950-luvulla toiminut Max Jakobson kuvaa aikakauden turvallisuuspoliittista tilannetta kirjassaan *Veteen piirretty viiva*. Hän nostaa esille Suomen itsetunnon kasvun tekijöiksi muun muassa sotakorvausten lopullisen maksamisen ja Helsingissä järjestetyt olympiakisat vuonna 1952. Jukka Tarkka mainitsee edellä mainittujen lisäksi Armi Kuuselan Miss Universumiksi valinnan vaikuttaneen henkiseen mielialailmastoon Suomessa. Tarkka arvioi olympialaisten ja Miss Universum kisojen henkisen vaikutuksen järjestyttävän suureksi Suomen kansalle.²⁹ Arvo ”Poika” Tuominen taas mainitsi Jakobsonille, että Stalinin kuolema vuonna 1953 aiheutti sen, että ”Suomen kansa alkoi ryhdistäytyä”.³⁰ Suomi oli selvinnyt sodista säilyttäen itsenäisyytensä ja vaikka Neuvostoliiton vaikutus Suomen sisäpolitiikkaan oli yhä vahva, alkoi Suomen valtio etenevässä määrin kasvattaa omaa kansallista voimaansa.

1950-luvun jälkimmäisellä puoliskolla Puolustusvoimien, Rajavartiolaitoksen ja etenkin merivartiostojen toimintakykyjä kehitettiin voimakkaasti. Vuosien 1955–1965 välisenä aikana merivartiostojen aluskanta uusittiin perusteellisesti. Tämän lisäksi myös valvonta-asemia lisättiin ja teknisiä kehitysaskaleita, kuten tutkia otettiin yhä enemmän käyttöön merivartioston toiminnassa. Näillä suurilla uudistuksilla sodista kärsinyt merivartiosto lähestulkoon perustettiin uudelleen.³¹ Vuonna 1955 Merivoimien esikunta teki suunnitelman sukelluskoulutuksen järjestämisestä seuraavalle vuodelle. Sukeltajakurssi #3 tultaisiin toimeenpanemaan 16.4.-15.9.1956 ja sen johtajaksi määrättiin aiemmin mainittu kapteeniluutnantti Antti Näsi. On huomionarvoista, että tässä suunnitelmassa Rajavartiolaitoksen henkilöstö luetaan osaksi Puolustusvoimien henkilöstöä. Suunnitelman neljännessä osassa mainitaan:

Jos muualta puolustusvoimista (jv, pion, rannikkojoukot, rajavartiosta) pyrkii sukeltajakurssille oppilaita voidaan ne joko sijoittaa merivoimien raivaajasukeltaja ja sammakkomies ryhmiin tai muodostaa heistä oma ryhmänsä edellyttäen, että pioneerit antavat kouluttajiksi ltn T Lautiaisen ja kers Ma Kannisen, jotka ovat saaneet raivaajasukeltajakoulutuksen 1955.³²

Puolustusvoimien ulkopuolelta kurssille hakeutuvista henkilöistä mainitaan myös erikseen mahdolliset palokunnasta ja poliisista tulevat henkilöt. Heidän osaltansa mainitaan kuitenkin

---

²⁹ Tarkka 2012, 35–36.

³⁰ Jakobsson 1981, 15.

³¹ Kosonen ja Pohjonen 1994, 431.

³² ”Suunnitelma sukeltajakoulutuksesta v 1956”, 30.12.1955. Taisteluvälineosasto, Merivoimien esikunta, KA.

koulutusmahdollisuuksien vaikeutuminen, jos pyrkijöitä näistä organisaatioista olisi. Kyseinen kurssi oli ensimmäinen, johon Rajavartiolaitoksen sukeltajat osallistuivat. Tämä osoittaa tiiviin kytköksen Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan kesken. Kumpaankin sotilasorganisaatioon koulutettavat sukeltajat nähtiin yhteisenä voimavarana ja resurssina. Ensimmäiset viisi sukeltajaa Rajavartiolaitoksesta koulutettiin kaikki taistelusukeltajiksi heidän oppilaskorttiensa mukaan. Kurssilla koulutettiin myös raivaaja- ja syväsukeltaajia. Rajavartiolaitokseen liittyneiden sukeltajien koulutushaara on lisäosoitus siitä sotilaallisesta merkityksestä tuona aikana, joka Rajavartiolaitoksella oli. Taistelusukeltajien toiminta ja vedenalaiset siirtymismenetelmät olivat osoittaneet tehokkuutensa operaatioissa 2. maailmansodassa muun muassa italialaisten kommandojen toimesta. Taistelusukeltajia käytetään haastavimpiin tiedustelu- ja tuhoamistehtäviin, joilla on kyky siirtyä vihollisen hallussa olevalle alueelle sukeltamalla. Kun sukelluskoulutus Merivoimissa käynnistettiin, oli Porkkalanniemen vuokra-alue vielä Neuvostoliiton armeijan hallussa. Taistelusukeltajien suorituskyvyn voi nähdä olevan suoraan yhteydessä tuollaisella alueella tehtäviin operaatioihin. On mahdollista ajatella, että sotilasviranomaisten sukellustoiminnan käynnistämässä yhtenä perusteena nähtiin sotilaallinen toiminta Porkkalanniemen suunnalta tai vastaavan vesistöalueen omaavalta sotilaskohteelta. Sukelluskoulutusta annettiin ensimmäiset vuodet Turun laivastoasemalla Pansiossa ja kun Porkkalan vuokra-alue siirtyi takaisin Suomen hallintaan, siirtyi sukeltajien kouluttaminen myös sinne vuonna 1962.³³

Raskaaksi ja vaaralliseksi luonnehdittava sukeltaminen toi nopeasti myös lisäkorvausta sukeltajille. Presidentti Urho Kekkosen allekirjoittamasta vuoden 1956 valtiopäivien budjettimenoesityksestä löytyy maininta palkkausmenojen lisääntymisestä Merivoimien aloitettua vakiintuneen sukelluskoulutuksen:

Merivoimien sukeltajakoulutuksen tehostamiseksi on kuluvana vuonna tarkoitus järjestää säännöllinen kurssitoiminta, johon valinta suoritetaan siihen ilmoittautuneista vapaaehtoisista. Kun sukeltaminen on raskasta ja vaaranalaista, varsinkin sukellusopettajille, jotka opetusta antaessaan joutuvat sukeltamaan useita kertoja päivässä, ehdotetaan momentille myönnettäväksi lisäystä vaararahan suorittamista varten sukelluskouluttajille ja -oppilaille 1 800 000 mk. Vaararahan suuruus olisi kouluttajille 700 mk ja oppilaille 350 mk sukelluspäivältä.³⁴

---

³³ Anttila ja Ellonen 2016, 31.

³⁴ ASK 16/1956, 364.

3.2 Ensimmäiset Rajavartiolaitoksen sammakkomiehet

Tutkimukseni mukaan ensimmäiset Rajavartiolaitoksen sukeltajat suorittivat Merivoimien sukeltajakurssi 3:n vuonna 1956. Toiminnan aloituksesta ei ole löydettävissä kovin paljoa lähdeaineistoa. Selvää suunnitelmaa, käskyä tai toimeenpanomuistiota ei ole löytynyt. Rajavartiolaitoksen virkamiesten koulutus Merivoimien sukeltajakursseilla, luutnantti Mikkosen maininnat toiminnan aloituksesta, budjetin lisäys sukeltajille ja esimerkkitapaukset kertovat kuitenkin toiminnan aloituksen ajankohdasta ja luonteesta.

Merivartiokoulun oppilaskorttien lisäksi lähteisiin kuuluu Rajavartiolaitoksen entisen sukeltajan Erkki Linnanmäen haastattelu vuodelta 2018. Linnanmäki toimi sukeltajana 1959 vuodesta lähtien. Linnanmäkeä haastatteli RVL:n silloinen aktiivipalveluksessa toiminut sukeltaja Santeri Päksi ja Kotkan Merivartiomuseon tutkija Vilma Lempiäinen. Linnanmäki on siitä ainutlaatuinen sukeltaja, että hänen virkapaikkanaan oli Kaakkois-Suomen Rajavartiosto eli ns. maaraja, toisin kuin yleisesti muilla sukeltajilla. Linnanmäki kertoo haastattelussa, kuinka hän hieman sattuman kautta päätyi sukeltajaksi. Komppanian päällikkö oli hiihtoleirillä aamuvarhaisella tullut herättelemään miehiä ja kysymään vapaaehtoisia sukeltajiksi. Linnanmäki oli vastannut myöntävästi saman tien, jotta saisi vain jatkaa mahdollisimman nopeasti unia. Kovakuntoisena Linnanmäki oli selvittänyt myöhemmin kolmen vuorokauden fyysisesti raskaat pääsykokeet Espoon Otaniemen Poliisiopistolla ja näin hänestä tuli sukeltajakurssin jälkeen sukeltaja Kaakkois-Suomen Rajavartiostoon. 19-vuotiselta sukeltajan uralta hänen mieleensä olivat jääneet erityisesti menehtyneiden henkilöiden vedenalaiset etsinnät, joita Rajavartiolaitos suoritti Poliisille virka-apuna sukellustoiminnan alusta lähtien.³⁵

Alla olevassa taulukossa esitän Merivartiokoulun oppilaskorttien pohjalta Rajavartiolaitoksen ensimmäiset sukeltajat. Oppilaskorteista käy ilmi saatu koulutus Puolustuslaitoksessa ja useita henkilöitä Rajavartiolaitoksesta löytyi aivan varhaisimmilta Merivoimissa järjestetyiltä sukeltajakursseilta. Näiden löytöjen avulla tutkimukseni tuotti aiemmin julkaisematonta tietoa. Käyn tutkimuksessani läpi ajanjaksoa 1956–1963. Näiden kahdeksan vuoden aikana voi nähdä sukellustoiminnan käynnistyneen Rajavartiolaitoksessa. Rajavartiolaitoksen ensimmäiset sukeltajat ovat asetettu taulukkoon seuraavaa järjestystä noudattaen:

---

³⁵ Linnanmäen haastattelu, 11.6.2018.

- Merivoimien sukeltajakurssin ajankohta
- Astunut RVL:n palvelukseen
- Suorittanut varusmiespalveluksen (varusmiespalveluksen ajankohta kertoo, onko henkilö suorittanut sukeltajakurssin varusmiehenä vai kantahenkilökuntaan kuuluvana)
- Merivartiokurssin ajankohta

(merivartijat ovat Merivartiokoulun perustamisesta vuonna 1947 lähtien käyneet merivartijan peruskurssin³⁶)

Taulukko 1 Rajavartiolaitoksen ensimmäiset sukeltajat

Nimi	Merivoimien sukeltajakurssi	Astunut RVL:n palvelukseen	Suorittanut varusmiespalveluksen	Käynyt merivartiokurssin
Kallioinen	16.04.-15.09.1956	01.09.1952	1950	07.01.-18.04.1953
Pihlajamäki	16.04.-15.09.1956	13.01.1955	13.12.1954	12.03.-16.05.1959
Poikolainen	16.04.-15.09.1956	06.02.1957	04.10.1953	12.03.-16.05.1959
Ritvanen	16.04.-15.09.1956	06.02.1957	06.09.1954	12.03.-16.05.1959
Nenonen	16.04.-15.09.1956	01.01.1960	15.09.1956	17.10.-17.12.1960
Mäkeläinen	15.04.-14.09.1957	-	-	04.11.-21.12.1957
Pärssinen	15.04.-14.09.1957	Virkavala 1955	15.01.1951	04.11.-21.12.1957
Setälä	14.04.-13.09.1958	01.10.1957	10.01.1956	12.3.-16.05.1959
Vanne	14.04.-13.09.1958	01.01.1959	10.09.1958	19.10.-19.12.1959
Linnanmäki	15.04.-25.09.1959	1952	-	Ei käynyt. Palveli K-S R:ssä. ³⁷
Alajoki	15.04.-25.09.1959	05.10.1954 ³⁸	30.03.1954 ³⁹	Mvau kurssi: 02.01.-09.05.1957
Suihkonen	15.04.-25.09.1959	01.04.1961	10.10.1959	02.04.-09.06.1962
Penttilä	22.04.-20.06.1963	01.05.1961	15.02.1960	12.10.-15.12.1962

40

Penttilä kävi merivartijakurssi 15:n vuoden 1962 lopussa ja suoritti pian tämän jälkeen sukeltajakurssin Merivoimissa. Hänen jälkeensä merivartijakursseilta 16–20 ei ole löydettävissä yhtään henkilöä, jolle olisi oppilaskortteihin merkitty kouluttautuminen

³⁶ Sundbäck 2005, 196.

³⁷ Linnanmäen haastattelu 11.6.2018.

³⁸ Alajoen RVL:n nimikirja.

³⁹ Alajoen sotilaspassi.

⁴⁰ Oppilaskortit, merivartijat 1948–1962, Merivartiokoulun arkisto, KA.

sukeltajaksi Merivoimien sukeltajakursseilla. Merivartijakurssi 20 toteutettiin 12.10.-19.12.1964.

Kuva 4 Asser Alajoki kävi Merivoimien sukeltajakurssi 6:n ja toimi sukeltajana Pohjanlahden merivartiostossa 1959–1975. Kuvan lähde: Hannu Wallius.

Luutnantti Mikkonen kertoo vuoden 1959 kolmannessa *Rajajääkärit*- lehdessä sukellustoiminnan aloittamisesta Merivartiostossa seuraavasti: ”viime talvena (kirjoittajan huomautus, talvi 1957–1958) herätettiin Merivartiokoulussa sellainen ajatus henkiin, että merivartiostojen olisi saatava sammakkomiehiä ja keväällä huhtikuussa tilattiin kuusi kumipukua ja kuusi hengityslaitetta sekä muutkin tarpeelliset lisälaitteet.”⁴¹

Jo vuonna 1957 sukeltajat olivat merivartioston toiminnassa mukana. Merivartioston vartiolaiva Eckerö osallistui 3 sukeltajan voimin ympäri kaatuneen aluksen kääntöoperaatioon. Puutavaralastissa ollut alus nimeltään Dagny kaatui saaristomerellä 25.8.1957 ja muutama päivä tämän jälkeen merivartiosto sai tehtäväksi meriliikennettä vaarantavan ajelehtivan hyllyn etsinnän ja poistamisen laivaväyliltä. Merivartiosto löysi hyllyn ja siirsi sen pois alueelta. Tämän jälkeen VL Eckerön matkaan lähti Turusta kolme sammakkomiestä, joiden avustuksella syyskuun ensimmäisinä päivinä hylky saatiin lopulta käännettyä ja tyhjennettyä vedestä. Tämän operaation sammakkomiehiä johti yliluutnantti

---

⁴¹ Kuha 1959, 18.

Selroos, joka oli käynyt sukeltajakurssi 3:n, mihin oli ottanut osaa myös viisi Rajavartiolaitoksen sukeltajaa.⁴² Tietoon ei ole saatu olivatko yliluutnantti Selroosin kanssa kyseisessä operaatiossa toimineet sukeltajat Rajavartiolaitoksen vai Merivoimien sukeltajia, mutta se osoittaa jälleen organisaatioiden tiiviin yhteyden tuona aikana.

Sukeltajien alkuvuosista löytyy myös tietoja merivartiokoulun kirjeenvaihtokirjoista sekä valtiopäiväasiakirjojen budjettiesityksestä. Nämä ovat pieniä mainintoja, mutta osoituksia toiminnan käynnistymisestä. Vuoden 1959 Merivartiokoulun kirjeenvaihtokirjoista⁴³ löytyy maininta sukeltajien lääkärintarkastuksesta. 11.3.1959 löytyy kirjaus, että RajavE:stä (Rajavartiolaitoksen esikunta) on saapunut sukeltajien lääkärintarkastukset ja laitteiden korjaukset. 13.3. näkyy kirjaus lähetetyissä toiseen suuntaan, ”sammakkomiesten lt-kortit”. Päivämäärästä voi olettaa, että kyseessä oli juuri merivartiokurssin aloittavien sukeltajien tarkastukset. Poikolainen, Ritvanen, Pihlajamäki ja Setälä aloittivat merivartiokurssin 12.03.1959 ja sukeltajien lääkärintarkastukset saapuivat Merivartiokoululle päivää aiemmin. Vuoden 1959 valtiopäiväasiakirjojen budjettiesityksestä vuodelle 1960 löytyy ensimmäinen maininta Rajavartiolaitoksen sukeltajien rahallisesta korvauksesta. ”Palkkaukset Lisääntyy: e) Sukelluspalkkion maksamiseksi rajavartiolaitoksen sukeltajan erikoiskoulutuksen saaneille toimen haltijoille (sammakkomiehet) ehdotetaan momentille lisäystä 125 000 mk”.⁴⁴ Kirjaus osoittaa, että vuodesta 1960 eteenpäin Rajavartiolaitoksen sukeltajien erikoisosaaminen on nähty rahallisen erityiskorvauksen arvoiseksi.

Lähteet osoittavat, että Rajavartiolaitoksessa päädyttiin hankkimaan koulutettuja sukeltajia erittäin pian Puolustusvoimien käynnistettyä sukeltajakoulutuksen. 1.4.1961 mennessä Rajavartiolaitoksella oli jo 12 Merivoimien sukeltajakurssin (kurssit 3–6) käynyttä sukeltajaa, jotka olivat läpäisseet lääkärintarkastukset ja joille oli sammakkomiesten laitteet tilattu. Näin oli sukellustoiminta Rajavartiolaitoksessa saanut alkunsa.

Tiivistetty aikajana sukellustoiminnan käynnistymisestä Rajavartiolaitoksessa:

15.09.1956	Ensimmäiset Rajavartiolaitoksen:n virkamiehet (Kallioinen&Pihlajamäki) käyvät Merivoimien sukeltajakurssin
14.09.1957	Neljä Merivoimien sukeltajakurssin käynyttä sukeltajaa lisää Rajavartiolaitoksessa

⁴² M. ex vartija 1972, 12–13, 62–63.

⁴³ Yleinen kirjeenvaihtokirja 1959, Merivartiokoulun arkisto, KA

⁴⁴ ASK 2/1959, 198.

Huhtikuu 1958

6 kpl sukelluslaitteiden tilaukset

Huhtikuu 1961

12 sukeltajakurssin käyntyä sukeltajaa Rajavartiolaitoksessa

4 Sukeltamisen tehtäväkenttä Rajavartiolaitoksessa

Rajavartiolaitoksen sukeltajat ovat 1950-luvulta saakka vastanneet valtion organisaatiolle määrittämiin tehtäviin heidän omalla erikoisosaamisellaan. Rajavartiolaitoksen toimintakenttä on usein alueilla, joilla muita viranomaisia ei ole lähistöllä, joten tehtävien kirjo on ollut laaja. Muille viranomaisille, kuten poliisille ja tullille, annettava yhteistyö on alusta asti ollut tärkeä osa Rajavartiolaitoksen sukeltajien toimintaa. Vartioston toimintaan kuuluu meripelastus, sotilaallinen maanpuolustus, rajojen valvonta sekä poliisi-, tulli- ja ensihoitotehtävät. Rajavartiolaitoksen toimintaan liittyy vahvasti se, että kaikki toiminta ja tehtävät eivät ole avoimesti ja julkisesti saatavissa. Käyn esimerkein läpi tehtäviä, joita Rajavartiolaitoksen sukeltajilla oli ensimmäisinä vuosikymmeninä. Tämä piirtää parhaan kuvan siitä toimintaympäristöstä missä sukeltajat työskentelevät ja minkälaisiin tehtäviin heidän osaamisellaan vastattiin alusta lähtien. Esimerkit ajoittuvat eri vuosikymmenille lähdeaineiston saatavuuden mukaisesti.

Lähteiden perusteella piirtyy kuva Rajavartiolaitoksen sukeltajien hyvin monipuolisista sukellustehtävistä. Sukeltajat ovat olleet sukeltamassa usein myös traagisissa tapauksissa, joissa ihmishenkien menetyksiltä ei ole vältytty. Tehtävät ovat sisältäneet muun muassa salakuljetettujen alkoholijuomien etsintää, kaatuneiden veneiden nostoa, etsintäsukelluksia, vedenalaista rakennustyötä sekä menehtyneiden ihmisten nostamista vedestä. Poliisilla ei ole Suomessa omia sukeltajia, joten saman ministeriön alla toimivana turvallisuusviranomaisena Rajavartiolaitos on ollut luontainen yhteistyökumppani poliisille. Vedenalaiset rikostutkinnat ja kadonneiden etsinnät ovat työllistäneet Rajavartiolaitoksen sukeltajia alusta asti. Tästä kertoo myös Linnanmäki haastattelussaan sanoessaan ”milloin sattui joku hukkumaan jossakin niin sinne mentiin”. Koko Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan aikaisen historian ajan Suomi on ollut rauhan ajassa. Koska Rajavartiolaitos voidaan sodan tullen liittää kokonaisuudessaan Puolustusvoimiin, on Rajavartiolaitoksen sukeltajilla varmasti myös suunniteltu paikkansa sodan ajan tilanteessa sukeltajina. Näitä tehtäviä ja vastuita ei RVL:n sukeltajien ole onneksi tarvinnut ikinä kokea, mutta rauhan ajan sukellustehtävistäkin muodostuu erittäin monipuolinen ja kattava toimintakenttä. Tästä kertoo vuoden 1992 *Rajamme Vartijat* -lehden lainaus eräältä sukeltajalta: ”Yhtenä päivänä olet kirvesmies ja toisena etsit ruumiita.”⁴⁵

---

⁴⁵ Seppelin 1992, 13.

Seuraavassa käyn muutaman tapauksen kautta läpi sukeltajien suorittamia tehtäviä, jotka ilmentävät Rajavartiolaitoksen sukeltajien tehtäväkenttää.

Spriilastin sukellusetsintä 1958 ja satojen viskipullojen nosto 1963

Kuva 5 Rajavartiolaitoksen sukeltajat salakuljetuksen tutkinnassa syyskuussa 1958. Kuvan lähde: Rajajääkäri lehti, 3/1959. Kuvaaja: O. Mikkonen.

Syyskuussa 1958 Merivartiosto teki suuren salakuljettajien pirtutakavarikon Bromarvissa. Rajavartiolaitoksen sukeltajat etsivät salakuljetettua tavaraa veden alta, jonne jälkien mukaan tavara oli mahdollisesti piilotettu. Lopulta tämä lasti ei löytynytäkään merestä, vaan 20 000 litraa salakuljetettua viinaa löytyi piilotettuna maista. Alun perin tavara oli Belgiasta salakuljetettua ja kyseessä oli rauhan ajan suurin salakuljetustapaus.⁴⁶ Luutnantti Mikkonen sanoo vuoden 1959 *Rajajääkäri*- lehdessä hiljattain tilattujen sukellusvarusteiden olleen erinomainen hankinta Rajavartiolaitokselle. Hän mainitsee Bromarvin salakuljetetun tavaran etsintätehtävien lisäksi niiden käyttömahdollisuudet muun muassa pelastustoiminnassa ja pohjavaurioiden tutkimisessa.⁴⁷ Myös Asser Alajoki mainitsee Hannu Walliuksen haastattelussa poliisitehtävästä vuodelta 1963. Poliisit olivat saaneet vihiä, että Vaasassa eräässä satamassa lastattiin suurta määrää viinaa veneeseen. Paljastuttuaan salakuljettajat

⁴⁶ Kuha 1959, 18; Saressalo 2019, 267.

⁴⁷ Kuha 1959, 18.

upottivat lastia meren pohjaan. Seuraavana päivänä Alajoki nosti yli 600 pulloa salakuljettajien viskiä meren pohjasta. Sukeltajien tehtäviin on siis kuulunut etenkin ensimmäisinä vuosikymmeninä viinan salakuljetuksen vastaista toimintaa. Bromarvin spriiilastin löytyminen sekä Vaasan viskilaatikoiden nostamisen voi ajatella jonkinlaisena kynnyksenä merivartiostion tehtäväkentän muutoksessa entisestä nykyisenlaiseen. Merivartiolaite perustettiin vuonna 1930 alun perin salakuljetuksen vastaiseen toimintaan erikoistuvaksi organisaatioksi ja sellaiseksi merivartijat sen mielsivät vielä sodan jälkeenkin. 1960-luvulle tultaessa salakuljetuksen torjuminen käytännössä loppui Merivartioston toiminnasta.⁴⁸

Ruoppaaja Nostajan uppoaminen 1972

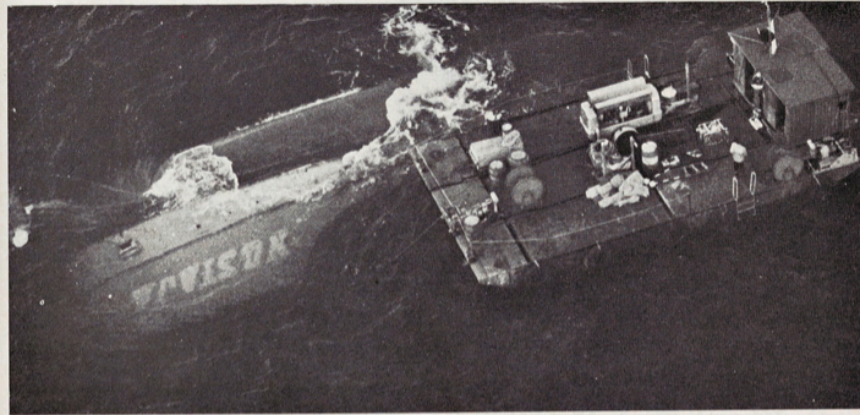
Syyskuun kuudentena vuonna 1972 upposi ruoppaaja nimeltään Nostaja Pietarsaaren edustalla. Nostajan kahdestakymmenestä miehistön jäsenestä vain neljä pelastui. Nostajalla palvelleen emännän ruumista ei ikinä löydetty onnettomuuden jälkeisissä etsinnöissä. Tuhat tonnia painaneen ruoppaajan uppoaminen tapahtui keskellä yötä ja todella nopeasti. Yövahtin havaitessa aluksen kallistumisen klo 03.40, kului vain viisi minuuttia Nostajan uppoamiseen. Rajavartiolaitoksen sukeltaja Asser Alajoki oli ensimmäisenä sukeltajana paikalla ja sukelsi ylösalaisin kääntyneeseen alukseen tekemään etsintäsukellusta. Alajoki tutki onnettomuuden syytä sekä Nostajan sen hetkistä tilannetta veden alla. Hänelle ei ollut annettu lupaa tässä vaiheessa koskea menehtyneisiin, koska se tehtäisiin valtioneuvoston nimeämän virallisen tutkintaryhmän saapuessa paikalle. Virallisen tutkintaryhmän sukeltajiin kuului merenkulkuhallituksen, ilmasotakoulun ja merivoimien esikunnan sukeltajia. Tutkintaryhmän analyysin perusteella todennäköisin syy uppoamiselle oli veden pääsy aluksen pilssirunkoon ankkurisilmäkkeiden kautta. Tämä johti kovassa kelissä yhtäkkisen vakavuuden muutoksen ja Nostajan uppoamisen.⁴⁹

---

⁴⁸ Sundbäck 2005, 91.

⁴⁹ Ruoppaaja Nostajan tutkijalautakunnan selvitys, 21.2.1973.

<https://turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/vesiliikenneonnettomuuksientutkinta/vanhemmatutkinnat/pDdoKGDzz/1_1972_Tutkintaselostus.pdf> [luettu: 19.11.2024]; Alajoen haastattelu 26.11.2007.

Kuva 6 Ruoppaaja Nostaja upposi syyskuussa 1972. Rajavartiolaitoksen sukeltaja Asser Alajoki oli ensimmäinen, joka sukelsi tutkimaan uponnutta alusta. Kuvan lähde: Rajamme vartijat 8/1972.

Suojelupoliisin apuna ruotsalaisten vakoilututkinnassa 1974

Kylmän sodan aikana idän ja lännen suorittama toistensa vakoilu oli jatkuvaa ja aktiivista. Neuvostoliiton naapurimaana Suomessa toimi runsaasti vakoojia ja myös Rajavartiolaitoksen sukeltajat olivat mukana selvittämässä erästä vakoilujuttua. Ruotsin sotilasjohdon salainen tiedusteluelin, Informationsbyrå (IB), jäi vuonna 1973 kiinni harjoittamastaan vakoilusta Suomen alueella.⁵⁰ Salaa suoritettua vakoilua toisen maan alueella ei nähty sopivana, vaikka Ruotsi ja Suomi olivatkin läheisiä ystävämaita. Ruotsi oli vakoillut Neuvostoliittoa Suomen merialueella ja Suojelupoliisi ryhtyi tutkimaan asiaa. Tutkimusten edetessä Supo sai selville, että ruotsalaiset tiedustelijat olisivat mahdollisesti heittäneet karilleajon jälkeen veneestä Neuvostoliiton radioasemien kuunteluun käytettyjä radiolaitteita. Suojelupoliisi päätti käyttää sukeltajia apunaan ja pyysi tähän virka-apua Puolustusvoimilta sekä Rajavartiolaitokselta. Kotkan merivartioaseman sukeltajat saivat tutulla merialueella paikallistettua kohteen ja saivat nostettua meren pohjasta Suojelupoliisille ruotsalaisten käyttämät vakoilulaitteet. Suojelupoliisin muistiossa luonnehditaan merivartioaseman sammakkomiehiä kokeneiksi ja erinomaisen paikallistuntemuksen omaaviksi sekä ammattinsa hyvin taitaviksi. Supon muistion mukaan ylösnostetulla ruotsalaisten kalustolla oli mahdollista saada yleiskuvaa Leningradin sotilaspiirin alueen VHF-liikenteestä sekä suomalaisesta VHF-alueen sotilas-, rajavartiosto- ja poliisiliikenteestä.⁵¹

⁵⁰ Rentola 2009, 66–68.

⁵¹ Muistio AK/SK (Koli ja Kinnunen), 23.5.1974. Suojelupoliisin teknillisen toimiston muistio. Supon arkisto.

5 Pohdintaa

Kandidaatintutkielmassani on tutkittu Suomen sotilasviranomaisten sukeltajakoulutuksen käynnistämistä 1950-luvulla. Tutkielmassa on tarkasteltu myös viranomaissukeltamisen yleistä historiaa Suomessa. Arkistolähteisiin perustuen tutkielmassa on selvitetty, että Rajavartiolaitoksen sukellustoiminta alkoi vaiheittain 1956 vuodesta lähtien. Viranomaisten sukellustoiminta ulottuu syvemmälle historiaan ja teknologinen kehitys, suorituskykyvaatimukset sekä kansainvälisesti levinnyt koulutus johtivat siihen, että Suomessakin viranomaiset ottivat sukeltajien kouluttamisen säännölliseksi toiminnaksi.

Merivoimien sukeltajakurssien järjestäminen alkoi vuonna 1954. Merivoimissa sukellustoiminnan kehittämiseen perehdyttiin melko nopeasti sotien jälkeen ja oppia haettiin läheisimmästä kumppanimaasta Ruotsista. Vuonna 1956 Rajavartiolaitoksesta osallistui ensimmäistä kertaa henkilöitä Merivoimien sukeltajakurssille. Siitä lähtien Rajavartiolaitoksessa sukeltajien määrä lisääntyi niin, että vuonna 1961 sukeltajia oli jo 12 kappaletta.

Tutkielma on sidottu kylmän sodan aikaiseen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen kehykseen. 1950-luvun alun Suomessa kansallinen voimaantuminen lisäsi panostusta maanpuolustuksellisiin suorituskykyihin. Sota oli osoittanut sen, että suorituskykyjä tuli lisätä ja ulottaa toiminta myös pinnan alle. Porkkalan alueella sijainneet Neuvostoliiton sotajoukot muodostivat sotilaallisen uhan, jonka ehkäisemisessä sukeltajien osaamista voitiin mahdollisesti ajatella käytettävän. Rajavartiolaitos valvoi Porkkalan alueen rajaa, kunnes Neuvostoliiton sotilaat alueelta poistuivat. Muutama vuosi tämän jälkeen sukeltajien kouluttaminen siirrettiin Porkkalan alueelle Upinniemeen.

Tutkimus osoittaa, että sukeltajia on ollut mahdollisuus käyttää mitä monipuolisimmissa Rajavartiolaitokselle suunnatuissa tehtävissä. Sukellustoiminnan käynnistäminen näyttäytyy osana Suomen viranomaisten suorituskykyjen kehitystä. Meripelastus sekä menehtyneiden etsinnät vesistöistä, sotilaalliseen maanpuolustukseen varautuminen, poliisitehtävät, tullitehtävät ja oman toiminnan turvaamiseen liittyvät tehtävät ovat olleet Rajavartiolaitoksen sukeltajien monipuolinen vedenalainen vastuu toiminnan käynnistämisestä lähtien.

Viime vuosina tapahtuneet vedenalaiseen kriittisen infrastruktuuriin kohdistuneet häiriöt ja mahdolliset sabotaasit korostavat vedenalaisien suorituskykyjen merkitystä organisaatiossa, jolle valtion rajojen valvonta kuuluu. Vedenalaisten suorituskykyjen tarve on nähtävissä

parhaillaan Itämeren alueen vedenalaistoiminnan kiihtyneessä aktiivisuudessa. Tutkielma antaa siten historiallista näkökulmaa ja kattavampaa aiheen tuntemusta myös nykyhetkeen, vedenalaistoimintojen ollessa osa hybridiuhkien torjuntaa Rajavartiolaitoksen valvomilla merialueilla.

Tutkimusaihe sisältää monia tutkimusikkunoita, jotka ovat yhä tutkimatta ja kyseessä on vasta pintaraapaisu ammattisukeltamisen ja viranomaissukeltamisen maailmaan. Kuten tekstissä todettiin, ei Rajavartiolaitoksen sukeltajista ole juuri lainkaan kirjoitettu. Tutkielma tuo ensimmäistä kertaa Rajavartiolaitoksen sukellustoiminnan alkuvaiheet osaksi historian tutkimusta sekä lisää ymmärrystä vedenalaisen toiminnan historiallisesta merkityksestä Suomessa. Jatkotutkimus voisi olla kattavampi Rajavartiolaitoksen sukeltajien historiallinen tutkimus. Tässä voisi kuvata pidempää jatkumoa toiminnalle ja kuinka toiminta on kehittynyt ja muuttunut vuosikymmenien aikana. Sukeltajien kouluttaminen, erilaiset sukellustehtävät sekä ajan saatossa kehittynyt sukeltajien käyttämä kalusto ovat kirjoittamisen arvoisia. Monet huikeat tarinat Rajavartiolaitoksen sukeltajien 70-vuotiselta taipaleelta odottavat vain kirjoittamista.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet:

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Merivartiokoulun arkisto

Oppilaskortit, merivartijat 1948–1962.

Yleinen kirjeenvaihtokirja 1959

Merivoimien esikunta

Kirjeenvaihtokirjat 1953–1960

Suunnitelma sukeltajakoulutuksesta v 1956

Eduskunnan kirjasto (EK)

Suomen Asetuskokoelma 1949

Asetus Rajavartiolaitoksesta annetun asetuksen muuttamisesta

Merivoimien Sukeltajakoulun arkisto (SuA)

Laivastovoimien sukeltajatoiminta ja koulutus sodan ajan tarvetta silmällä pitäen
1.4.1952

Suojelupoliisin arkisto

Suojelupoliisin teknillisen toimiston muistio

Supo amp XXIII 1.

Muistio 23.5.1974 5/AK/SK

Valtiopäiväasiakirjat:

Valtiopäivät 1956, hallituksen esitykset.

Valtiopäivät 1959, hallituksen esitykset.

Haastattelut:

Asser Alajoen haastattelu, 26.11.2007. Haastattelija Hannu Wallius. Tekijän hallussa.

Erkki Linnanmäen haastattelu, 11.6.2018. Haastattelijat Santeri Päkki ja Vilma Lempiäinen.

Merivartiomuseo, Merikeskus Vellamo.

Tutkimuskirjallisuus:

Anttila, Matti ja Ellonen Antti. Vedenalainen veljeskunta. Merivoimien sukeltajakoulutuksen historia. Helsinki: Koala-Kustannus, 2016, 2. painos.

- Danielsbacka Mirkka ja Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora. ”Teoriaton historia?”. *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*, toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora. Helsinki: Gaudeamus, 2018, 9–19.
- Jakobsson Max. Veteen piirretty viiva, 5. painos. Keuruu: Otava Oy, 1981.
- Kosonen, Matti ja Pohjonen Juha. Isänmaan Portinvartijat. Suomen rajojen vartiointi 1918–1994. Keuruu: Otava Oy, 1994.
- O’Hara Vincent P. ja Enrico Cernuschi. ”FROGMEN AGAINST A FLEET: The Italian Attack on Alexandria 18/19 December 1941”. *Naval War College Review*, 3/2015, 119–137.
- Pekari, Vili. *Tehtävä 483: Ihmisen pelastaminen vedestä. Opinnäytetyö Poliisiammattikorkeakoulu*. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 2016.
- Peltola, Otso. *Poliisin toimintamallit vesistöetsinnässä*. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 2023.
- Pentti, Anne. Toistasataa vuotta pinnan alla. Suomen Ammattisukeltajien tarinallinen historiikki 1905–2016. Naantali: Fandonia Oy, 2016.
- Rentola, Kimmo. ”Varovaisia muutoksia”. *Ratakatu 12. Suojelupoliisi 1949–2009*, 3. painos, toim. Matti Simola. Hämeenlinna: WSOY, 2009.
- Saressalo, Lassi. Tarinoita Rajalta. Helsinki: Rajavartiolaitos, 2019.
- Sundbäck, Esa. Merivartiointia 75 vuotta. Merivartiolaitoksen ja merivartioston historia 2005. Kajaani: Kainuun Sanomat Oy, 2005.
- Tarkka Jukka. Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947–1990, 3. painos. Keuruu: Otava Oy, 2012.
- Tarkka Jukka. Suomen kylmä sota. Miten viattomuudesta tuli voima. Keuruu: Otava Oy, 1992.
- Tepora Tuomas ja Mirkka Danielsbacka ja Matti O. Hannikainen. ”Johdanto: Tutkimuksen työkalut”. *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*, toim. Tuomas Tepora, Mirkka Danielsbacka ja Matti O. Hannikainen. Helsinki: Gaudeamus, 2022, 7–19.
- Tikka, Katja. *Apua merihädässä – vai liiketoimintaa? Ruotsin Sukellus- ja pelastuskomppanian toiminnan ensimmäiset vuosikymmenet 1729–1760*. Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu- tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2014.
- Tumelius, Teemu. Sammakkomiehestä pelastusukeltajaksi. Helsingin pelastuslaitoksen vesisukellustoiminta 1955–2005. Sulkava: Finnreklama Oy, 2005.

Valle Aarne. ”Sukeltamisesta ja sen vaikutuksesta ihmisruumiiseen”. *Suomi Merellä*, 6/1935, 321–343.

Vänskä, Ville. Tehtävä Laatokalla. Italian, Saksan ja Suomen laivasto-osasto 1942. Jyväskylä: Atena, 2023.

Muu kirjallisuus:

M. ex vartija. ”Dagny”. *Rajamme Vartijat*, 6/1972, 12–13, 62–63.

Kuha. ”VMV Kurjen kutsuvieraana”. *Rajajääkäri*, 3/1959, 17–19.

Seppelin, Seppo. ”Sukellusleirillä Kokkolassa”. *Rajamme Vartijat*, 4/1992, 13.

Tirkkonen Väinö. ”Sukellusveneyllätys Liinahamarissa”. *Kansa Taisteli*, 9/1973, 280–283.

Vikman, Timo. Sukellus, 7. painos. Jyväskylä: Gummerus Oy, 2007.

Verkkosivustot:

Yleisradio, 2024. <<https://yle.fi/>>

Savon sanomat, 2023. <<https://www.savonsanomat.fi>>

Onnettomuustutkintakeskus, 2024. <<https://turvallisuustutkinta.fi/>>